

Mi lesz veled, helyi pénz?

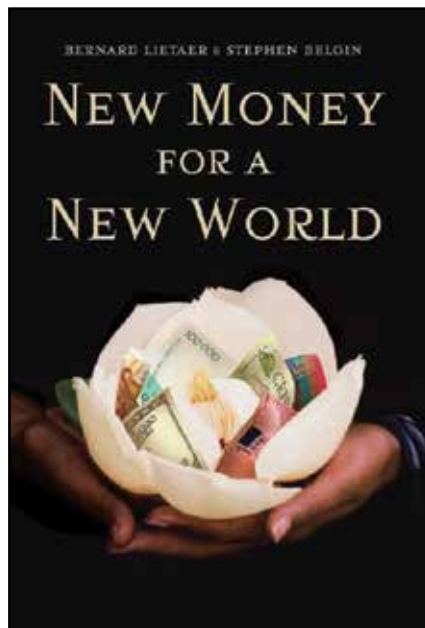
SZERZŐ: Dr. Juhász Zita adjunktus / ELTE Savaria Egyetemi Központ

A helyi pénz bevezetésére irányuló kezdeményezésekről napjainkban számos tanulmány születik. Azok a felelős szakemberek, akik a fenntartható gazdálkodás elveit szem előtt tartják, többnyire egyértelműen üdvözlik e kezdeményezéseket. Részükről – többnyire – a helyi gazdálkodásra tevődik a hangsúly, ami nem azt jelenti, hogy szeretnék, ha önellátóvá válnának a települések vagy kistérségek, hanem azt, hogy ahol van rá mód, helyi termékekkel elégítsenek ki helyi szükségleteket. Lietaer belga professzor szerint – aki a helyi pénzek és pénzrendszerek elkötelezett kutatója – a globális pénzrendszer a globális gazdaság céljait szolgálja, a helyi pénzrendszerek pedig a helyi érdekeket juttatják érvényre.

Mi fán terem a helyi pénz?

A helyi pénz gyakorlatilag nem pénz. Forgható utalványokról van szó, amelyek abban különböznek a közönséges utalványoktól, hogy az elfogadó is felhasználhatja azokat fizetésre egy másik tranzakcióban. Az egyszerűség kedvéért azonban ez a cikk helyi pénznek nevezi ezeket, mint általában a köznyelvben mindenki. A helyi pénz előnyei közül gyakran kiemelik a helyi gazdaságot felpörgető hatást, mivel e pénznem nem alkalmas felhalmozásra, mert nem kamatozik, senki sem érez készletet arra, hogy megtakarítsa, ideiglenesen kivonja a pénzforgalomból. Ezáltal, ha valakinek helyi pénzben fizetnek, arra készítetik, hogy elköltse. Ezzel a pénz forgási sebessége gyorsul, a vállalkozások forgalma nő. A másik lényeges előnye, hogy tereli a forgalmat, mégpedig a helyi vállalkozások felé, hiszen csak náluk költhető el a pénz. Magasabb szintre emelheti az együttműködést a helyi gazdasági szereplők között, erősíti a közösségi szellemet, identitástudatot, és a művészi kivitelezésű utalványok még a turisták [és a gyűjtők] érdeklődését is felkelthetik. Ráadásul a kibocsátók [amelyek többnyire önkormányzatok vagy civil szervezetek] többnyire helyi bankban vezetnek számláikat, így a fedezetként ott tartott forint – a helyi pénznek 100%-ban biztosítani kell a forintfedezetét – hitelkínálat alapja lehet, amely szintén a helyi vállalkozásokat fogja gazdagítani. A helyi pénz tehát a számlapénzkímélő megoldások egyike. Mindenesetre el kell ismernünk, hogy a regionális, közösségi pénzek jelentősége a tranzakciók lebonyolítását illetően a hivatalos fizetőszközkhöz képest – legalábbis egyelőre – kicsi.

Számos sikeres példa van alternatív, regionális fizetőszköze. A gyakran említettek: a svájci WIR, a német Chiemgauer, az USA-beli idődollár vagy az angol LETS [Helyi Cserekereske-

delmi Rendszerek]. Ez azonban csak töredéke a ma működő ilyen rendszereknek, amelyek nem mindegyike sikeres. Természetesen idő kell, amíg elkezdnek jól működni. Legalább öt év kell, hogy levonjuk a következtetéseket. Két ilyen „régén” működő helyi pénzünk van: a soproni kéfrank és a balatoni korona.

2013-ban olyan jogszabály [2013. évi CCXXXV. törvény az egyes fizetési szolgáltatókról] lépett életbe, amely szabályozta az utalványok kibocsátását. Még akkor is pozitívként értékelhető a szabályozás, ha megnehezíti a helyi pénzek kibocsátását, mert az eddigieknél szigorúbban szabályozza azt. A kockázatok csökkenése, a bizalom erősödése fontos tényezők, amelyek együtt járnak a szabályozás megszületésével. Helyi pénzek kibocsátása esetén bejelentési kötelezettség van. Biztonsági feltételeket is előírnak a szabályozásban, hogy azok, akik használják, ne szenvedhessenek kárt. Ilyen elem, hogy a saját tőke nem

csökkenhet a jegyzett tőke alá, a fedezetet nem lehet felhasználni egyéb célokra, és felszámolásakor ez nem része a felszámolható vagyonnak [Varga, 2016].

A magyar „elsők” és létrejöttük körülményei

Már több mint hét éve annak, hogy a válságból talpra állni próbáló gazdaság szereplői közül többen helyi pénzek kibocsátását határozták el. Az első ilyen kezdeményezés a Sopronban indult Ha-mi Összefogunk Európai Szövetkezet volt, amely vállalkozók által alapított szövetkezetként a helyi gazdaság fellendítését célozta. Ez az elhatározás lökést – és sok tekintetben másolható mintát – adott az újabb helyi pénzek [balatoni korona, alsómocsoládi rigac, bocskai korona, tokaji dukát] létrehozásához. A későbbi helyi pénzrendszerek önkormányzatok részvételével, illetve közreműködésével valósultak meg. Noha az alulról szerveződő jelleg a szövetkezet esetében jobban tükrözheti a helyi pénz szellemiségét, az önkormányzatok hatáskörük és döntési jogkörük folytán válhatnak sikeres kibocsátókká, mert számos eszközük van a helyi pénzek népszerűsítésére és forgalmuk növelésére. Lietaer az *Új pénz egy új világnak* című könyvében [Lietaer, Belgien, 2017] leírja, hogy nehéz az embereket meggyőzni a közösségi pénzek használatának előnyeiről. Nyilván ezzel a problémával küzdenek a magyar helyi pénz kezdeményezések is. Kellő számú korábbi példa hiányában nehéz ugyan megbecsülni az utalványkibocsátói és -kezelői tevékenység fedezeti pontját, de minden bizonnyal nagyon távol van attól, amennyi a mostani pénzhatalom. [A soproni kéfrankot kibocsátó szövetkezet elnöke szerint legalább tízszeres forgalomra lenne szükség a valósnál.] A marketingköltségek finanszírozására pedig nagyon korlátos

a keret. A helyi pénzek „bejáratásának” időszaka kritikus.

A 2010. május 7-én ünnepélyes keretek között forgalomba helyezett soproni kékfrankot kibocsátó szövetkezet 123 taggal, 38 500 euró alaptőkével rendelkezett. Az alapító tagok legalább egy, 100 euró névértékű részjegyet vásároltak. A kékfrank utalványok egy címletértéke egy magyar forintnak felel meg. Két évvel a kékfrank bevezetése után, 2012 márciusában bevezették a balatoni koronát. Hét önkormányzat, a Veszprém megyei Kereskedelmi és Iparkamara és a Kinizsi Bank részvételével alakult meg a Balatoni Korona Zrt. A balatoni korona 40 millió forint értékben került kibocsátásra. A kedvezmények, a visszaváltási jutalék, a szép kivitelezés a kékfrankhoz teszik hasonlónak. Itt is egy forintot ér egy balatoni korona. 2013-ban létrejött a Helyi Pénzek Szövetsége, amely a három, akkor meglévő helyi pénz kibocsátóit forrasztotta e szövetségbe. A szövetség egymás pénzeinek elfogadását is célul tűzte ki, ami új szintre akarta emelni a „helyi valuták” használatát. Eszerint, ha minden tájegység rendelkezne saját pénzzel, és ezeket kölcsönösen elfogadnák egymás területén, akár csökkenhetne is a hivatalos fizetőeszköz használata. A cél azonban nem jelenik meg deklaráltan, és józanul tekintve a kérdést, a helyi pénz ez esetben is csak kiegészítő fizetőeszközként jön szóba [Helmecczi, Kóczán, 2011.].

Sajnos mindkét említett helyi pénz kapcsán igaz, hogy évről évre veszteséget termelnek, és a folyamatos tőkevesztés mellett nem tarthat örökké a működésük. Ez nem jelenti azt, hogy már biztosan nem találnak megoldást a problémáikra, és azt sem, hogy veszélyben van ezeknek a pénzeknek a visszaválthatósága. A korábban említett szabályozás miatt inkább a kibocsátók [a szövetkezet tagjainak és a részvénytársaság tulajdonosainak] befektetett tőkéjét érinti ez a helyzet.

ményezés külföldön is hasonló körülmények között jött létre, a svájci WIR például a nagy gazdasági világválság idején [1934-ben]. A gazdasági boomok időszakában alábbhagy a közösségi pénzek létrehozásának lendülete. Az egyik háttérben lévő ok a pénzpiac nyugalmi állapota. Ma az EU-s források, a nem piaci feltételek melletti forráshoz jutás lehetőségei relatív forrásbőséget hoznak létre. Kényszerítő erő tehát nem hat a gazdaság szereplőire, hogy önszolgáltató, kiegészítő megoldásokat keressenek. Az említett forrásoknak az elapadása viszont teremthet olyan környezetet, amikor felértékelődik az alternatív fizetőeszköz mint olyan lehetőség, amelynek révén nő a vállalkozások által megszerezhető hitel mennyisége és a számlapénzkímélő megoldások igénye. Ez az idő nem sokára [1-2 év múlva] szükségszerűen elérkezik. Ráadásul a forrásbőség időszaka valamennyire elkenyelmesítette a vállalkozásokat a piaci feltételekkel nyújtott hiteleknek vonatkozásában. [Ezeknek a feltételeit a kis- és közepes vállalkozások korábban is nehezen teljesítették.] 2017. júniusi adat [hitelintézetek összevont mérlege] szerint a bankszektor eszközeinek záró állományához viszonyítva a vállalkozások hitelei 17,1%-ot tettek ki, miközben csak állampapírba 21,8%-át helyezte el. Tehát a banki hitelezési kapacitások kihasználtsága ma messze nem teljes.

A helyi pénzt kibocsátók két fő bevételi forrása a forgalomban lévő közösségi pénz forintfedezeti számlája után kapott kamat és a visszaváltási jutalék. Az előbbi két okból nagyon alacsony: a soha nem látott módon alacsony betéti kamatláb mellett a helyi pénz alacsony használatából adódó alacsony pénzfedezet ezt a bevételi forrást teljesen eliminálja. A visszaváltási jutalék is két okból alacsony: az egyik, hogy kis forgalom mellett nyilván a visszaváltások száma sem jelentős, a másik, hogy ezt a járulékot penetrációs szakaszban

nem célszerű magasan megszabni, mivel növeli az egyén számára a közösségi pénz használatából eredő kockázatokat. [A kékfrank esetében ezt a jutalékot a szövetkezeti tagság nyomására 0,25%+ÁFA mértékűre csökkentették.] Ugyanennél a pénznemnél megjegyzendő, hogy a Rajka és Vidéke Takarékszövetkezet jóval a piaci kamatok felett fizet, tehát megvalósul a helyi pénzintézet és a vállalkozások összefogása. Biztosan lesznek olyanok, akik megőrzik a helyi pénzt, vannak gyűjtői is a „különleges” pénzeknek, és ezek közül néhány esetleg elkallódik, vagy megsemmisül. Ez teljes egészében a kibocsátó hasznára, de mértékét nehéz becsülni.

A kibocsátóknak számos olyan költsége keletkezik, amelyek a működtetés során elkerülhetetlenek. Némely költség eleve a szabályozás révén jön létre, ilyen például a könyvvizsgáló kötelező alkalmazása. A bankjegypapír és a pénz nyomtatása is költséges. A fizikai megjelenési formával a helyi pénzek kibocsátói akarva-akaratlan arról is döntöttek, hogy a pénzhelyettesítőknek különleges papírból és különleges eljárással kell készülniük, biztonsági elemekkel kell rendelkezniük. A magyar pénzjegynyomdában kiváló minőségű bankjegyformátumú utalványok előállítására kezdődött meg a helyi pénzek megjelenésével. Egy 20 000-es címlet [a kékfrank és a balatoni korona esetében is van ilyen], ugyanolyan veszélyeket hordoz, mint egy 20 000 Ft-os bankjegy, ezért ugyanazt a hamisítás elleni védelmet igényli. Ez megvalósul, de míg a törvényi szabályozás elrettent a pénzhamisítástól, az utalványhamisítás nem esik ilyen szigorú szabályozás alá [Helmecczi, Kóczán, 2011]. Valószínűleg, ha a kibocsátók által elképzelt mértékben általánossá válna a helyi pénz használata, a következő komoly fejtséget ez okozná. Arról nem is beszélve, hogy a készpénzkímélő eszközök folyamatosan fejlődnek, és egyre inkább az életünk termé-

Kedvez-e a jelenlegi társadalmi-gazdasági környezet a helyi pénzeknek?

Ha sikerül a regionális pénzt kellően népszerűvé tenni, akkor is várhatók hullámvölgyek. Az alternatív fizetőeszközök ugyanis akkor működnek igazán jól, amikor a gazdaság recesszióban van. A pénzügyi válság gerjesztette reálgazdasági válság különösen jó táptalaj a helyi pénzek számára. Nem véletlen, hogy az említett helyi pénzek megálmodásának és létrehozásának időszaka a 2008-ban kezdődő válság volt. A legtöbb ilyen kezde-

szetes részévé válnak. A papíralapú helyi pénz esetén feltehetően egyre jobban zavarni fogja használóit az állandó készpénztartással járó kényelmetlenség.

Kutatók szerint a helyi pénz zökkenőmentesen előállítható elektronikus pénztárca formájában is [Gál, Gáspárné, 2013.]. Kezdetben ez még nagyobb investícióval jár, de később éppen fordítva. Igaz, hogy a magyarországi helyi pénzek patinás megjelenésükkel az adott város, a szűkebb földrajzi terület image-ének támogatását is zászlajukra tűzték. Egyébként a papírpénz használatával párhuzamosan az elektronikus pénzfórmát is tervezték például a soproni kékf Frank és a balatoni korona esetében, de a beindulás nehézségei miatt ezek a célok elnapolódtak. Kezdetben mindkét pénz esetében tervezték a hitelnyújtást is.

A fő problémák három vetületben

Varga és Madaras [2013] a helyi pénzek előnyeit három csoportba sorolja: pénzügyi, kereskedelmi és társadalmi előnyök. A pénzügyi előnyök kihasználásával kapcsolatos nehézségek: alacsony kamatszint, hitelkapacitás kihasználhatatlansága. Ha a hiteleket igénybe vennék a helyi vállalkozások, akkor a közösségi pénz fedezeteként betétben tartott pénzből helyi kis- és közepes vállalkozásoknak nyújtott hitelek is a település, illetve annak agglomerációja vagy a kistérség fejlesztését szolgálják.

A kereskedelmi előnyökkel kapcsolatos problémák: a helyi vállalkozások érdekei érvényesülnek a legmarkánsabban, ennek ellenére legtöbbször mégsem járulnak hozzá kellő mértékben a rendszer fenntarthatóságához, hiszen az elfogadóknak felajánlott előnyök néha nagyon alacsonyak. Van, aki csak 1%-os díszkontot ad [azért a többség 5–10% közötti], és van, aki hangsúlyozza, semmilyen más kedvezménnyel nem vonható össze. Ma ezek a kedvezmények nem számítanak jelentősnek. A vállalatok árpolitikája olyan, hogy jóval látványosabb mértékű kedvezményeket nyújtanak gyakorlatilag bárkinek, aki „beesik az utcáról”. Valószínűleg a vállalkozások, mivel nem szezonális kedvezményről van szó, óvatos stratégiát követnek, pedig a kedvezménynek mértéke később is módosítható, ha az eredeti eltűzött volt. Így azonban, ha nem alakul ki a kellő mértékű forgalom a helyi pénzzel, okafo-gyottá, érdektelenné válik a dolog. A közösségi pénzek létrehozói még számos társadalmi csoportot jelölnek meg e pénz használatának kedvezményezettjei között. Konkrét számításokkal talán mobilizálni lehetne a nyerteseket,

és már a helyi pénz létrehozatalakor be lehetne vonni az érdekelteket [például, ha a helyi pénz turisztikai attrakció is, akkor a helyi turizmusért tevékenykedő szervezeteket]. Ezzel nőne azok köre, akikre valamilyen formában számitani lehetne a finanszírozásban a kezdeti kritikus időszakban. Az elterjesztést nagyban segíti, ha az önkormányzat is részt vesz benne. Esetleg további előnyöket biztosíthat a használóknak, ha a dolgozók jutalmait helyi pénzben fizeti ki, vagy a pályázati összegeket ebben az alternatív fizetőeszközben ajánlja fel. Ha nem önkormányzat hozza létre, akkor is jó, ha támogatja. Enélkül, úgy tűnik, nehéz elérni a kitűzött célokat.

A társadalom oldaláról nézve a bizalom hiánya nehezíti a helyi pénzek gyökeret eresztését. A helyi pénz használatának az alapja ugyanis, hogy a helyiek megbíznak egymásban. A bizalom, a társadalmi tőke mérésének több aspektusa van. A TÁRKI 2009-es és 2013-as felmérésében szembevetődött, hogy a nemzetközi átlagtól messze elmarad az emberek egymás iránti bizalma, amely nem mutatott javulást a két adatfelvétel időpontja között. Az emberek 67%-ának az az alapattitűdje, hogy ő tisztességes, míg mások nem azok. A felmérések szerint világelsők vagyunk azzal az állítással, hogy „csak mások kárán lehet meggazdagodni”. Ilyen körülmények között nehéz rávenni az embereket együttműködésre, kooperációra, átmeneti kényelmetlenségek elviselésére a későbbi, nagyobb jó érdekében.

Kellenek-e helyi pénzek?

A helyi pénz megosztó. Ha belegondolunk, nem is lehet másként, mert két fő ideológia találkozik. A liberális gazdaságpoli-

tika mainstream közgazdaságtanban nyugvó nézetei szerint a jólét letéteményese a minél teljesebb szabadkereskedelem, doktrínái szerint pedig a helyi gazdaságot semmitől sem kell védeni. Ezek az elvek azonban csak kizárólag szigorú feltételek mellett érvényesülnének. És itt vannak azok a szempontok, amelyek nem illeszthetők be a kizárólag a GDP növekedéséig mint célíg lebontható közgazdasági modellbe: a társadalmi és környezeti hatások. Nem biztos, hogy a helyi pénz sokat tud ehhez hozzátenni, de talán egy keveset igen. Az elméleteken túl a sikeres és sikertelen kísérletek is hozzájárulnak ahhoz, hogy tanuljunk, és folyamatosan keressük a lehetőségeket a jövőnk érdekében.

Irodalomjegyzék

- Gál V. A., Gáspárné Vér K. [2013]: **E-pénz, helyi pénz.** In: Acta Scientiarum Socialium, No 38., Kaposvári Egyetem, 101–109. o.
- Helmecci I. N., Kóczán G. [2011]: **A „helyi pénznek” nevezett utalványokról.** MNB Szemle, 2011. április, 30–43. o.
- Lietaer, B., Belgin, S. [2017]: **Új pénz egy új világnak.** Bankráció Kft., Budapest
- Tóth I. Gy. kutatásvez. [2013]: **Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékszerkezetében.** TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. <http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/>
- Varga J., Madaras A. [2013]: **A helyi pénz kezdeményezések elméleti alapjai.** In: Acta Scientiarum Socialium, No 38., Kaposvári Egyetem, 45–58. o.
- Varga J. [2016]: **A helyi pénzek megjelenése és szerepe a gazdaságban.** In: Pénzügyekről másképpen. Fenntarthatóság és közösségi pénzügyek., Wolters Kluwer, Budapest, 161–207. 159. o.